

TH. N. BISSON *

ELS ORIGENS DE L'IMPOST SOBRE LA MONEDA A CATALUNYA:
UNA RECONSIDERACIÓ

He presentat a diversos estudis que l'impost sobre la moneda de Catalunya, ben conegut a finals de l'Edat Mitjana, té el seu origen en el segle XII com una redempció de la moneda estable, tal com es testimonia a la Cerdanya l'any 1118. Al 1973 vaig rebutjar expressament el testimoni de Zurita segons el qual el *monedaje* imposat per Pere I a Osca al 1205 era una «nova exacció», assenyalant no només el precedent del 1118 sinó també les inconfundibles al·lusions a «redempcions» de moneda que es troben en cartes de 1197 i del març de 1205. Vaig deixar molt clar que aquells impostos sobre la moneda al 1205 estaven equivocats. Però també vaig assenyalar que l'evidència de *monetaticum/monedaticum* a Catalunya i Aragó abans del 1205 era altament problemàtica. A l'Aragó no tenim cap mena d'evidència fiable de l'exacció d'impostos sobre la moneda anterior al 1205. A Catalunya, on els precedents del 1118, 1197 i març del 1205 figuren en contextos de pau i de guerra sense fer referència al *monetaticum*, vaig trobar al·lusions a *monetaticum* només en tres cartes datades abans de 1205, i totes elles semblaven dubtoses. Aquests arguments varen ser expandits en una exposició més completa del problema en el meu llibre *Conservation of coinage: monetary exploitation and its restraint in France, Catalonia and Aragon (c. A.D. 1000 - c. 1225)* (Oxford, 1979). En aquell estudi vaig concloure que «no hi ha cap evidència que s'hagués recollit *monetaticum* com a tal abans del novembre de 1205. Fins i tot, si una o més de les dubtoses al·lusions és genuïna, ha de ser un fet extraordinari que hom es refereixi a l'impost sobre la moneda com *monetaticum abans* de les provisions d'Osca.»¹

* Department of History, Harvard University. Cambridge, MA 02138, USA.

1. Thomas N. BISSON, «Sur les origines du *monedatge*: quelques textes inédits», *Annales du Midi*, IXXXV (1973), 91-104; «An 'Unknown Charter' for Catalonia (1205)», *Album Elemer Malysz*. Etudes présentées à la Commission internationale pour l'Histoire des Assemblées d'Etat, Ivi (Brusselles, 1976), pp. 61-76; «The organized peace in sothern France and Catalonia (c. 1140-1233)», *American Historical Review*, IXXXII (1977), 290-311; «L'essor de la Catalogne: identité, pouvoir et idéologie dans une société du XIIIe siècle», *Annales: E.S.C.* (1984), pp. 454-79; «La

En un article recent, la Dra. Anna M. Balaguer ha criticat la meua interpretació; o, potser més exactament, l'ha rebutjada. Sosté que he mal interpretat l'evidència que data d'abans de 1205, i que he entès malament dos documents que ella creu que són suficients per provar l'existència anterior de l'impost sobre la moneda a Catalunya.² Ara, aquest desacord al voltant dels orígens del *monedatge* pot semblar un assumpte de poca importància. El problema depèn de la interpretació d'un grapat de documents —n'he comptat uns set en total— que poden ser considerats equívocs en el seu significat, encara que tots ells se suposi que són genuïns. Sé que la Dra. Balaguer és una numismàtica competent, i crec que en virtut d'aquesta competència ha fet una correcció útil en la nostra lectura d'un document corrupte.³ Però, passa que l'assumpte que tractem es basa en la *naturalesa* d'un impost sobre la moneda incipient a Catalunya, la qual cosa no és només una qüestió de tecnicismes, sinó que més aviat s'esdevé un problema històric considerable. En afecte, ara crec que aquest és un problema més feixuc que quan el vaig començar a estudiar als anys 70. L'aparició d'un estudi que qüestiona els meus resultats és una ocasió per revisar l'evidència i reconsiderar el problema.

A continuació examinaré, en primer lloc, la lectura que fa Anna Balaguer del meu treball i després oferiré la meua pròpia reinterpretació.

* * *

La Dra. Balaguer afirma que el que em proposo en el meu treball és provar que Zurita tenia raó quan va afirmar que l'impost sobre la moneda a Catalunya té el seu origen en les provisions d'Osca al 1205. Això ho diu de forma contundent: «T.N. Bisson, que ha dedicat un extens llibre a tractar del tema, conclou que l'establiment de l'impost de l'amonedatge a l'Aragó i a Catalunya es situa a l'any 1205 ... [cita del text de Zurita]. Aquesta visió és distinguda per T.N. Bisson al llarg de tot el seu treball...»⁴ Tanmateix, fa notar que no accepto el testimoni de Zurita de forma inqüestionable; i que tracto una sèrie de documents anteriors al 1205 que sembla que al·ludeixen a *monetaticum*, o a un impost associat a la confirmació de patrons monetaris. L'autora està convençuda que jo tractava de trobar una explicació per treure'm del davant aquests documents, que eren un

monnaie fiscale: les structures régionales à l'aube de l'état médiéval», *Rythmes de la production monétaire, de l'Antiquité à nos jours*. Numismatica Lovaniensia 7 (Louvain-la-Neuve, 1987), pp. 511-20; *Conservation of coinage. Monetary exploitation and its restraint in France, Catalonia, and Aragon (c. A.D. 1000 - c. 1225)* (Oxford, 1979). La cita d'aquest últim treball és de la p. 92; vegeu de forma general les pàgs. 83-104.

2. Anna M. Balaguer, «Sobre els orígens de l'impost del monedatge a Catalunya (segles XI-XII)», *Glaux*, VII:3 (Milan, 1991), 791-802.

3. *Ibid.*, 797; i vegeu el meu text més avall, a la nota 8.

4. *Ibid.*, 791-2.

«obstacle» destorbador per a la meua tesi; que jo estava obligat a «negar, amb arguments sovint poc convincents, l'evidència d'una nodrida sèrie de referències al terme monedatge que es troben en documents catalans i aragonesos anteriors a aquesta data [1205].»⁵

La Dra. Balaguer ha mal interpretat el meu treball. Ha exposat equivocadament la meua tesi sobre les provisions d'Osca de 1205, i ha fet una representació errònia de la meua interpretació dels documents pertinents anteriors al 1205. La meua conclusió a l'entorn de les provisions d'Osca, exposada i citada més amunt, era clara i gens ambigua: Zurita (repeteix) estava equivocada en suposar que el *monedaje* fou una novetat al 1205. La meua posició constant «al llarg de tot el [meu] treball» és, per tant, justament la contrària de la que afirma Balaguer; de fet, és —excepte en un punt crític— pràcticament la mateixa que la d'ella. Crec, com Balaguer, que l'impost sobre la moneda té el seu origen abans de 1205. Crec que el *Cunctis pateat* (1118) proporciona la primera evidència certa d'aquest import, i vaig dedicar quinze pàgines rigorosament raonades a aquest fet, força més que Balaguer, perquè vaig pensar que era important caracteritzar la famosa exacció rural a la Cerdanya en relació a la Pau de Déu i a evidències anteriors d'interessos socials envers la moneda i els patrons monetaris. No vaig pas ser el primer que va interpretar el *Cunctis pateat* com una referència a la moneda considerada com un element de la Pau, però ningú no havia discutit anteriorment les implicacions d'aquesta posició, ni molt menys s'havien discutit amb profunditat i detalladament.⁶ La Dra. Balaguer és la primera, crec, que afirma que el *Cunctis pateat* fa referència purament i simplement a un impost sobre la moneda que més tard s'anomenaria *monedatge*, a una exacció per compensar el governant per la confirmació dels patrons monetaris.

En la seva creença errònia que el que jo vull és rebutjar l'evidència d'impostos sobre la moneda anteriors al 1205, la Dra. Balaguer critica, per no dir que descarta, la meua lectura d'aquella evidència. Fins i tot, cita set documents per a aquest propòsit: documents que daten de 1075, 1083, 1118 (*Cunctis pateat*), 1155, 1179, 1203 i del 22 de març de 1205. Ara bé, aquests són precisament els documents que jo mateix vaig aduir després d'una minuciosa (però no exhaustiva) recerca sobre documents impresos i no impresos d'Aragó i Catalunya.⁷ És que la pròpia Dra. Balaguer no ha descobert cap evidència nova? De fet, sí que ho *ha fet* o més aviat ha inventat una peça més per a aquest dossier, de la qual en parlaré més endavant. Vegem primer, però, qui de nosaltres llegeix acuradament els documents ben autèntificats:

5. Ibid., 792-802.

6. Vegeu també Ferran Soldevila, «A propòsit del servei del bovatge», *Anuario de Estudios medievales*, i (1964), 573-87, a les pàgs. 575-7; i les cites de Soldevila a *Història de Catalunya*, 2.ª ed. (Barcelona, 1963), p. 144.

7. Balaguer, «Sobre els orígens del monedatge», 792-5.

1075. Una carta del Comte Bernat II de Besalú cedint un delme sobre la moneda de Besalú "tam de auro quam de argento quam in monetatico et in capite.» Balaguer no dubta a l'hora de suggerir una lectura corrupta segons la qual la paraula *acapte* s'ha llegit com *capite*. Aquesta em sembla una esmena plausible, però difícilment certa. La meua crítica continua argumentant gratuïtament que *acapte* deu ser el dret sobre els beneficis monetaris, de manera que *monetaticum* deu voler dir alguna altra cosa. Considero que aquest raonament és altament especulatiu. La carta de 1705 es refereix exclusivament a l'explotació de *moneta* a Besalú; no hi ha la més mínima evidència d'un impost sobre la moneda en aquest indret abans del segle XIII, i molt menys d'un impost anomenat *monetaticum*. Aquest document no s'ha de descartar totalment, però quan es llegeix en el seu context considero que és altament improbable que signifiqui res més que el que les pròpies paraules suggereixen: una regulació que afecta el canvi i encunyat de la plata i l'or.⁸

1083. Una exempció de *monetage* en una carta per a Alquézar (Aragó) conservada en una còpia del segle XIV. Balaguer no fa cap comentari respecte al meu rebuig d'aquest document; però ella mal interpreta la meua crítica d'una manera curiosa: «L'autor afirma que és evident que està referint-se al *monetagium*, la qual cosa és un dret de pas i no un impost sobre la moneda.» Naturalment, jo no vaig escriure *monetagium* sinó *montagium*.⁹

1118. La carta *Cunctis pateat* és, tal com jo ho veig, la prova més important que en el segle XII es va exigir una imposició per compensar el senyor príncep per la confirmació dels patrons de la seva moneda. Estic totalment d'acord amb la Dra. Balaguer que aquest fet es pot descriure com un impost sobre la moneda. *Explicar-ho* històricament, però, és tota una altra cosa. En aquest punt estic marcadament en desacord amb Balaguer, i em mantinc en el que vaig escriure a *Conservation of coinage*: «l'exacció pot considerar-se més com una mena d'impost per a la pau', una redempció de la pau, que no pas com un impost sobre la moneda.»¹⁰ Retornaré a aquest punt més endavant.

La Dra. Balaguer insisteix comprensiblement en aquest document d'autenticitat inqüestionable. Potser és per això que afirma que la Pau de la Cerdanya va ser reiterada (o repetida? –no ho deixa clar) en una «cort de "Pau i Treva"» a Girona el mateix any.¹¹ Ara bé, si realment tinguéssim un *segon* document del 1118 que afirmés la confirmació jurada de moneda en termes

8. Ibid., 792, 796-8; Bisson, *Conservation of coinage*, p. 91.

9. Balaguer, 792; Bisson, *Conservation of coinage*, p. 91. Sobre *montagium-montaticus*, vegeu J.F. Niermeyer, *Mediae latinitatis lexicon minus* (Leiden, 1976), col. 704.

10. Balaguer, 792, 795-6; *Conservation of coinage*, pp. 50-64; cita a la p. 60.

11. Balaguer, 792 nota 11: «SOLDEVILA, 1963, p. 144, es refereix a les promeses fetes a la cort de «Pau i Treva» de Girona de l'any 1118 de no mudar la moneda en condicions similars al document de Cerdanya del mateix any.»

semblants als del *Cunctis pateat*, això sí que seria una evidència sorprenent. Se'm fa difícil creure que Balaguer l'hauria relegada a una nota a peu de plana si hagués cregut seriosament que la referència a Girona era una evidència independent. Així doncs, quina és la seva evidència d'una cort a Girona al 1118? És a l'obra de Ferran Soldevila, *Història de Catalunya*, 2.ª ed. (1963), p. 144, on queda perfectament clar que Soldevila s'estava referint al *Cunctis pateat*, oblidant que la *carta pacis* que es conserva (en la seva forma original) només en el «Liber feudorum Cerritaniae» no conté cap indicació de lloc o de reunió.¹²

1155. Una carta de Ramon Berenguer IV al bisbe de Tortosa, eximint de *bovaticum* i *monetaticum*. Conservada en una còpia de finals de l'època medieval, aquesta és amb molt la peça més antiga que jo conec que expressa les exempcions fiscals conjuntes que varen esdevenir comunes després de 1210. La Dra. Balaguer té tota la raó de dubtar que jo hagi desacreditat suficientment aquest document. Però jo suggereixo que és sospitós *prima facie*; que implica clarament l'exacció de taxes que cap altre document del segle XII prova que fossin taxes diferents en aquella data; que, en una paraula, és una evidència insuficient dels impostos sobre la moneda al 1155.¹³

1179. Una excepció de *monetaticum* en una carta per a les monges de Casbas atorgada per Alfons I. Aquí, altra vegada qüestiono molt seriosament la integritat d'una còpia informal, en aquest cas feta a finals del segle XIII. Vaig examinar aquest document a Casbas fa molts anys.¹⁴

1203. La carta de Pere I datada al 6 de gener de 1203 concedint l'exempció de *monetaticum* i *bovaticum* a Escaró (Conflent) també sobreviu en còpies tardanes. En aquest cas, les meves sospites fan referència a un itinerari problemàtic, ja que altres documents mostren que el Rei era a Tarragona a finals de desembre i altra vegada el 13 de gener. Al contrari que Balaguer, jo no vaig insistir a rebutjar aquesta carta, la qual, si és autèntica i està intacta, proporcionaria la primera evidència fiable coneguda que les taxes que efectivament s'imposaven a la diòcesi de Vic entre 1196 i 1200 eren conegudes amb el que esdevindrien termes usuals d'ençà d'aleshores.¹⁵

22 de març de 1205. Una carta de privilegis per al poble de Catalunya escrita en nom de Pere I, conservada en cartularis del capítol i diòcesi de Girona,

12. És possible que Soldevila cregués realment que hi havia dos documents de la Pau del 1118: cf. «A propòsit del bovatge», 575. Però no va citar cap evidència d'una cort a Girona, la qual tampoc és coneguda per Gener Gonzalvo i Bou, *Les constitucions de pau i treva de Catalunya (segles XI-XIII)* (Barcelona, 1994).

13. Balaguer, 793; *Conservation of coinage*, p. 91.

14. Balaguer, 793; *Conservation of coinage*, p. 91.

15. Balaguer, 793; *Conservation of coinage*, p. 91-2. Vegeu també Bisson, «Sur les origines du monedatge», 96; i *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-1213)*, ed. T.N. Bisson, 2 vols. (Berkeley-Los Angeles-London, 1984), II, n. 105.

però que aparentment no va ser mai promulgada. Aquest document, que vaig publicar a «An 'Unknown Charter' for Catalonia» al 1976, va ser objecte d'un estudi posterior a *Conservation of coinage*, pp. 88-89. Assenyalava que, sigui quina sigui la seva naturalesa, el text prova que la tradició d'una confirmació jurada de la moneda vitalícia seguia essent vigent a Catalunya; que la mort d'un governant havia, per tant, esdevingut el senyal per a les mutacions arbitràries de moneda; i que s'havien fet esforços, presumiblement per part del mateix rei Pere, per «redimir» la moneda —és a dir, per imposar pagaments en lloc d'alterar els patrons monetaris. En tots aquests punts, hi veig una continuïtat, una pràctica tradicional, retornant al *Cunctis pateat*. La ineficaç carta del març de 1205 pràcticament prova que la *redemptio monete* per l'ascensió del Rei Pere al 1196-97 va ser un impost sobre la moneda en el mateix sentit que l'impost de pau de 1118. Va ser una compra, la compra d'un producte social.¹⁶

Em temo que la Dra. Balaguer no ha entès el que vaig escriure sobre aquest tema. Tot el que diu és que he rebutjat «l'evidència que dona el document sobre el cobrament del monetatge [*sic*] abans del novembre de 1205». Afegeix que els meus «motius són, com en altres ocasions, ben confosos.»¹⁷ Però qui està confosa és ella. La paraula *monetaticum* no figura en cap dels documents fiables que he revisat: ni en el de 1118, ni en el privilegi del març de 1197, ni tan sols en el del març de 1205. Lluny de «rebatre» l'evidència de la carta de Girona referent a exaccions passades de «l'impost sobre la moneda», vaig remarcar que provava aquestes exaccions. Només que no eren d'una manera demostrable *monedatges, eo nomine*. Encara eren, com ho havien estat durant força temps, redempcions de la moneda.

* * *

Que no hi hagi cap dubte: els impostos per compensar els governants per la confirmació dels patrons de la seva moneda apareguren molt abans de les provisions d'Osca del 1205. Això és el que he argumentat sempre; i quan vaig estudiar la història de les confirmacions monetàries en altres terres mediterrànies, vaig concloure que la carta per a la Cerdanya coneguda com *Cunctis pateat* enregistra la primera «imposició per compensar la moneda estable» que es coneix

16. «An 'Unknown Charter' for Catalonia», citat a la nota 1; la meua edició del text llatí és a les pàgs. 75-6 (*Medieval France and her Pyrenean neighbours*, pp. 211-12); aprofundit a Bisson, *Conservation of coinage*, pp. 88-90. Sé que Anna M. Balaguer i Miquel Crusafont i Sabater han argumentat que la carta del març de 1197 es refereix a una moneda extraordinària feta pel mateix jove rei, *Catalunya romànica*, II. *Osona*, 1, ed. Jordi Vigué (Barcelona, 1984), p. 112. És un suggeriment enginyós però en el fons poc convincent, ja que es fonamenta en la interpretació d'una moneda problemàtica mentre es força el significat de paraules que són tolerablement clares.

17. Balaguer, 794.

a Occitània, Catalunya, Aragó i Lleó.¹⁸ En revisar aquesta evidència, segueixo mantenint aquesta conclusió. Però també mantinc una altra lliçó d'aquesta evidència, una lliçó d'història: que no és vàlid llegir els primers documents de moneda, patrons monetaris i *confirmationes monetæ* en un sentit estrictament numismàtic.

La Dra. Balaguer insisteix que el *Cunctis pateat* és categòricament precís en unir els patrons monetaris a la confirmació jurada que en la seva opinió converteix l'impost que allà s'hi descriu en un «impost compensatori a la fabricació d'una moneda estable.»¹⁹ Tanmateix, deixa d'observar dos punts crítics: (1) la clàusula monetària s'incorpora en una *carta pacis*, no en una carta de regulació monetària; les paraules de la disposició són: *mittimus pacem in predicto comitatu ...*; (2) les paraules que segueixen la clàusula monetària confirmen l'assimilació de la moneda a la pau:

*Prephatus vero comes promittit Deo et hominibus omnibus iam dicti comitatus quod, postquam iam dictos denarios fuerint donati pretitulato comiti, nunquam amplius predictos denarios requirat ... sed predicta pax illibata atque firma semper maneat...*²⁰

No sé com es podria deixar aquest punt més clar: la moneda confirmada i compensada és la pau, l'«esmentada pau» en les mateixes paraules de la carta; està tan absolutament identificada amb la pau que el primer impost sobre la moneda conegut a Catalunya «pot», com vaig dir al 1979, «ser considerat més com una mena d'«impost de la pau» ... que com un impost sobre la moneda». Per això, naturalment, Ferran Soldevila va veure els orígens de *bovatge* al *Cunctis pateat*. I tenia tota la raó en aquest punt.²¹ La primera compensació per la moneda confirmada que es coneix fou virtualment un *bovatge*! I el que jo vaig intentar va ser posar el testimoni del *Cunctis pateat* en el seu context històric més ampli. Vaig aprendre que arreu del sud, des de l'Agenais i Quercy a Toulouse i a Lleó, hi havia una tendència a considerar la moneda com una prerrogativa de senyoratge arbitrari i considerar la seva mutació com violència; arreu, i enlloc tant com a Catalunya. És per això que un famós diner de Vic dels anys 1080 conté una representació d'un bouer i el seu bestiar, i que aquest diner es va descriure d'aquesta manera en un document que data de 1083; també explica el lema PAX a les monedes dels comtats pirinencs durant la següent generació. Els temors de mutacions persistiren al segle XII, com molt bé assenyalava la Dra.

18. *Conservation of coinage*, cap. 4; cita a la p. 113.

19. Balaguer, 795-6.

20. *Liber feudorum maior*, ed. Francisco Miquel Rosell, 2 vols. (Barcelona, 1945), II, n. 691.

21. Bisson, *Conservation of coinage*, p. 60; Soldevila, «A propòsit del *bovatge*», 575-7.

Balaguer; i aquests temors varen continuar sent expressats als consells, com vaig mostrar.²²

Però la prova més concluent que la meua interpretació del *Cunctis pateat* és correcta rau en la certesa que la connexió de la «pau del bestiar» i la bona moneda va esdevenir tradicional a Catalunya, va esdevenir un costum. Això ho demostra de manera incontrovertida la carta de Girona del març de 1205. En aquest document, la renúncia putativa del rei a impostos de redempció associa la moneda amb *bovatge* (així anomenat) tan estretament que es fa difícil assegurar que siguin dues coses:

*Promitto similiter quod monetam barchinonensium in tota uita mea non mutem nec deteriori permittam nec faciam ips<u>m uel bouaticum deinde redimi.*²³

Com passa sovint en altres textos en llatí medieval, el significat de *uel* és aquí ambivalent. El que és clar, però, és que la comunitat baronial a Catalunya, després del 1200, va continuar considerant de manera inseparable la moneda i la pau.

La raó per la qual ho feren ens porta al punt final, potser el més important de tots. El que la fracassada «gran carta» de 1205 expressa, com altres grans cartes d'Europa en el seu dia, és l'avorrició col·lectiva envers una monarquia arbitrària. Es va haver de renunciar a noves exaccions, però també a la pràctica ben poc popular de rescatar la pau i la moneda. A cadascun dels exemples d'un impost sobre la moneda que es documenten de forma segura fins al 1205, la imposició era una compra o redempció. Les paraules *redimere* i *redemptio* figuren inequívocament en les cartes de 1197 (per Vic) i març de 1205; són implícites en el *Cunctis pateat*, on l'única qüestió és si la carta significava reservar el dret del senyolr comte a alterar la moneda o impost en el moment de l'ascensió; o si aquesta pràctica, que més tard va esdevenir un costum, violava el pacte fet el 1118.²⁴ A qui interessava afegir posteriorment el *Cunctis pateat* als *Usatges de Barcelona*?

En qualsevol cas, l'impost sobre la moneda, tant se val como se n'hi digués en un principi, va originar-se com una expressió de prerrogativa senyorial. Les monedes al segle XI i principis del segle XII eren costums, en molts casos, «mals costums» per tal com varen arribar a tot arreu per alarma del clercat. Eren com «tallages» o els saquejaments dels efectes dels prelats difunts, lamentats des de Portugal fins a Polònia. L'impost sobre la moneda a l'Ille-de-France era anomenat *tallia panis et vini*, perquè expressava el dret prerrogatiu del senyor rei a la moneda

22. *Conservation of coinage*, pp. 74-83; Balaguer, 798. La moneda de Vic està catalogada i representada a Anna M. Balaguer, «La moneda del comtat d'Osona», *Catalunya romànica* II, Osona 1.

23. Bisson, «An 'Unknown Charter'», 76 (*Medieval France and her Pyrenean neighbours*, p. 212).

24. Bisson, «Sur les origines du monedatge», 99; «An 'Unknown Charter'», 76 (*Medieval France and her Pyrenean neighbours*, p. 212); *Liber feudorum maior*, II, n. 691. Sobre la història comparativa de grans cartes, J.C. Holt, *Magna Carta*, 2.ª ed. (Cambridge, 1992), cap. 2.

pràcticament com una propietat.²⁵ El fet que aquesta prerrogativa arbitrària sigui commutada en aquest moment —1118 a Cardanya, 1137 a França— que és quan assoleix forma social en l'escriptura, no s'ha de permetre que enfosqueixi la naturalesa històrica dels incipients impostos sobre la moneda. Sigui el que sigui el que hagin pensat els moneders, aquestes impositions eren compres en el millor dels casos i rescats en el pitjor; el concepte de *redemptio* (*redimere*) pren part d'una certa ambigüitat moral. Per això, és incorrecte comparar els primers rescats de la moneda i la pau amb els impostos que es varen esdevenir més tard.

L'una cosa que les redempcions tenien en comú amb els *monedatges* del segle XIII era el reconeixement que l'estabilitat monetària era d'utilitat social. Aquest reconeixement, com explico a *Conservation of coinage*, va ser en general més fort al sud d'Europa que al nord, on les intrusions del senyoratge anaven fins i tot més lluny que al sud per tal d'eliminar la continuïtat de l'antic ordre públic. I podem veure molt clarament com a Catalunya els fets de finals del segle XII, en particular les ambicions i tendències del rei Pere I (1196-1213), varen fer accelerar la metamorfosi conceptual de l'impost sobre la moneda. Allò que va començar com una promesa compensada per no alterar una moneda amb Ramon Berenguer III va continuar sent una compra (*redemptio monete*) al 1197. Però les condicions escrites d'aquest compromís provenen que aleshores era necessària una justificació addicional de l'impost. No era suficient per a Pere I reclamar el dret a alterar la moneda en el moment de l'ascensió; ara, a més, havia de justificar el seu exercici de costum senyorial citant «la urgència apremiant de l'exèrcit dels Sarraïns» (*propter ingruentem necessitatem exercitus sarracenorum*). Això va marcar una innovació fonamental, com en altres regnes de l'Europa occidental: la institució d'una taxació justificada públicament. Hi ha bons motius per creure que aquest impuls va ser resistit a Catalunya. La carta de Girona (1205) així ho suggereix; a més, sembla com si els *bovatges* i els *monedatges* fossin la forma principal de taxació general fins al 1213, i que la seva incidència va expandir-se en gran part de la de les taxes de redempció en el passat. El rei Pere emprava recaptadors, un compte dels quals, el de la diòcesi de Vic al 1200, ha sobreviscut; al 1207 va imposar una taxa sobre l'habitatge als tinentes eclesiàstics de la Catalunya Vella per tal de pagar els seus deutes.²⁶ Tant si el Rei pretenia recollir el *bovatge* i el *monedatge* més d'una vegada (trencant presumiblement així la vella promesa de costum) o, com sembla més probable, deixava als seus recaptadors molts anys per treballar-se els seus dominis, sembla que els seus ingressos provinents d'aquestes exaccions excedien en gran mesura els seus guanys normals d'encunyatge. Es va abandonar qualsevol intent de commutació. L'impost sobre la moneda retindria el seu vincle conceptual a la moneda confirmada —i, notis, també a la Pau: es va preveure un cobrament de

25. Bisson, *Conservation of coinage*, cap. 3.

26. *Fiscal accounts of Catalonia*, II, n. 105; I, 141.

bovaticum et monetaticum en terres de Sant Joan de les Abadesses en una data tan tardana com el 1213!— però sempre més es justificaria i es destinaria a (altres) propòsits reials, com els que eren subjectes a un consentiment general.²⁷

No crec que el rescat original de la moneda s'anomenés mai *monetaticum*. Cap document fiable anterior al 1200 que jo conegui ho diu així d'una forma inequívoca. D'altra banda, ara puc suposar que és possible que el primer *bovaticum*, així designat, que se sap que va ser cobrat, el que figura en un *computum* datat a Tarragona al març de 1174 o 1175, pogués, com els *bovatges* següents, haver-se duplicat com a impost sobre la moneda. Si és així, pot ser que aquest sigui l'únic rastre que sobrevisqui d'una redempció exigida després de l'ascensió d'Alfons I al 1162.²⁸ És convenient, després de tot, parlar de *monedatges* a Catalunya a partir dels seus començaments aparents al 1118. Però només si entenem bé que aquesta institució pesava sobre el poble històricament; pesava sobre molta gent, no només sobre uns quants moneders que manejaven canvis i encunys; i que era una institució canviant. Esdevé comprensible històricament només quan s'examina en relació al costum de confirmar la moneda, molt més ampliament testimoniada que la taxació relacionada; i en relació als programes morals i legals de l'Església reformada que buscaven educar els prínceps d'Europa en els hàbits administratius. El rescat (o compra) de la moneda confirmada esdevingué un impost a l'Aragó i Catalunya, però només cap al 1200 quan noves forces polítiques i econòmiques el transformaren en un subsidi públic, en part per costum, en part negociable. Quelcom similar va passar a Lleó-Castella, metre que els impostos sobre la moneda a França i Normandia persistiren com costums vestigials, i a França insignificants. La Corona d'Aragó fou pionera a Europa en la transformació d'una imposició senyorial en una taxació pública.²⁹

27. *Ibid.*, cap. 4; «Sur les origines du monedatge» 102-4 (*Medieval France and her Pyrenean neighbours*, pp. 336-8).

28. *Fiscal accounts of Catalonia*, II, n. 27; però cf. també I, 85-6.

29. Vegeu ara de manera general Manuel Sánchez Martínez, *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)* (Girona, 1995).